

FARZAND TARBIYASIDA DIN OMILINING TA'SIRI VA TA'LIM MUASSASALARI BILAN HAMKORLIK

Kurbanova Nodirabonu Fazlidin qizi,

*Navoiy davlat pedagogika instituti, "Pedagogika va psixologiya" kafedrası
o'qituvchisi.*

Kalit so'zlar: oila, tarbiya, diniy ta'sir, individ, muhit, pozitsiya, e'tiqod.

Oila – insoniyat his-kechinmalari, hayajonli damlari, e'tiqodi va iymoni, muomala maromlarini ifodalaydigan psixologik fenomendir. Bu haqida Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev “Oila men uchun muqaddas. Muqaddasligi shuki, avvalambor qayerda ishlashidan qat'i nazar, kim bo'lishidan qat'i nazar agar oilada tarbiya, oilada muhit, oilada hallollik, munosabat, tarbiyaga alohida e'tibor bermasa, hech qachon natija bo'lmaydi.¹” Bola bu shaxs bo'lib shakllanayotgan yosh individdir. Uning mukammal ya'ni individual bo'lishida jamiyatning oilaning ayniqsa ota-onaning o'rnini beqiyosdir. Binobarin, bola ilk dunyo haqida tushunchalarini uni bu yorug' dunyoga keltirgan ota-onasida ko'radi o'rganadi va biladi, Shu sababli hukumatimiz tomonidan oilalarda sog'lom ijtimoiy muhitni ta'minlash uchun juda ko'p ishlar qilinmoqda. Bu ishlar mustaqilikka erishgan kunimizdan boshlangan va hozirda ham davom etmoqda. Bu o'rinda, zamonamizda yashayotgan olim Usmonxon Alimovning islom dinining muqaddas manbaalari bo'lmish, Qur'oni Karim va Hadisi Sharifga shuningdek, islomiy axloqning nazariyasi va amaliyotiga suyanib yozilgan “Oilada farzand tarbiyasi” nomli asarining islomda oila va oilaviy munosabatlarga bag'ishlanganligini ko'rsatib o'tish zarur. Bu bevosita, oilada o'smir yoshidagi yoshlarda sog'lom diniy ongini shakllantirishda muhim dasturul amal vazifasini o'taydi. Oila muhiti bola shaxsining shakllanishi va kamol topishida tabiiy shart-sharoit yaratadi. Oila nafas, go'zallik, turmush va tarbiyaning boshlang'ich maktabi. Farzand Allohning ne'matlari ichidagi bir ne'matdir. U dunyo hayotining ziynatidir. Alloh taolo aytadiki: ”Mol-mulk, farzandlar dunyo hayotining ziynatidir...²” Ota farzandlariga o'zining otasiga yaxshilik qilish bilan o'rnak bo'lmog'i, ularni o'z jonidan ham aziz ko'rmog'i lozim. Shundagina farzand otasining tutgan yo'lidan yuradim, undan ta'sirlanadi, shu holatda unib o'sadi. Insonda barkamollik sifatleri birdaniga shakllanib qolmaydi. Ota-onalar, oiladagi bobo va buvilarning bolalar bilan tez-tez suhbatlashishlari, nasihat qilishlari, ularga turli ertaklar, rivoyatlar va hikoyatlarni aytib berishlari bolaning ma'naviy shakllanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek maktab va oila hamkorligi ham muhim ahamiyatga ega. Hamkorlikning turli shakllari va usullarini tanlash maktab tomonidan amalga

¹ <https://www.gazeta.uz/oz/2018/07/25/prezident/>

² Shayx Muhammad Sodik Muhammad Yusuf. “Tafsiri Hilol.”T.: Hilol.- 2017. 3-juz, 484-b.

oshiriladi va ushbu bosqichda hal qilinishi kerak bo'lgan muayyan vazifalarga, ota-onalarning qiziqishlari va intilishlariga, shuningdek, ushbu davrda jamiyatning rivojlanish darajasiga bog'liq. Guruh va jamoaviy hamkorlikning asosiy shakllari quyidagilardan iborat: maktab miqyosida va sinfda ota-onalar yig'ilishi; maktab tadbirlari, konsertlar o'tkazish; ochiq kunlar (ota-onalar kuni); ota-onalar qo'mitasining tematik konferensiyalarini tashkil etish va ular bilan yaqindan hamkorlik qilish; ota-onalarning ijodiy guruhlar bilan ishlash, savol-javob kuni; guruh maslahatlari; ota-onalarni maktab ma'muriyati, pedagogik jamoa bilan uchrashish; ota-onalar uchun ma'ruzalar; seminarlar, treninglar; o'quv filmlarini ko'rish va keyingi muhokamalar; ota-onalar maktablari.

Muqaddas dinimiz ta'limotida aytilganidek, farzand Alloh taolo insonga bergan eng ulug' ne'mat bo'lishi barobarida omonat hamdir. Payg'ambarimiz Muhammad (s.a.v) hadislarida: "Farzandlaringizga shar'an amr etilgan va qaytarilgan narsalarga rioya qilishni buyuringlar, shu ishlaring ularni do'zaxdan saqlaganlaring bo'ladi" (Imom Ibn Jarir rivoyati)³. "Ota bolasiga go'zal odobdan yaxshiroq narsani berolmaydi" (Imom Termiziy rivoyati)⁴ deyiladi. Oilaviy tarbiyaning mohiyatini to'g'ri tushunish, uni bir qator psixologik jihatlarini tadqiq etish imkoniyatlarini ochib beradi. Hozirgi kunda psixologlar, sotsiologlar va keng jamoatchilik tomonidan oila va oilaviy tarbiya muammosi dolzarb masala sifatida e'tirof etib kelinmoqda. Jumladan, V.M.Karimovaning "Yoshlarda o'zbek oilasi haqidagi ijtimoiy tasavvurlar" deb nomlangan ilmiy ishida o'zbek oilasidagi ijtimoiy tasavvurlarning turli guruhlarda namoyon bo'lishini empirik jihatlariga asoslanib tadbiq etiladi va oila to'g'risidagi ijtimoiy tasavvurlar shaxsning oilaviy munosabatlar doirasidagi xulq-atvorni boshqaruvchi va aniq sharoitlarga moslashtiruvchi vazifalarni bajarishini ilmiy asoslab berishga harakat qiladi. Professorlar G'.Shoumarov, V.Karimova, N.Soqinov, Q.Usmonov, B.Umarov, Z.Rasulovalar oilaviy janjal va nizolarning oqibatlarini o'rganib, ular oxir oqibat nafaqat er-xotin o'rtasidagi balki ota-onalar va bolalar qarindosh urug'lar o'rtasidagi munosabatlarni ham buzilishi, nikohdan qoniqmaslikka olib kelishi hollari, ayollar o'rtasida o'z joniga qasd qilishlar eng achinarlisi bu jarayon yosh va bolalar o'rtasidagi suitsidial xulq-atvorning ham sababi bo'lib qolishini ta'kidlaydilar. Albatta bunday oiladagi kelishmovchiliklar bola tarbiyasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi⁵. Oila muhiti - bu qandaydir tarbiya vositasi emas, balki ota-onalarning va katta yoshdagi kishilarning har taraflama olib boradigan tarbiyaviy

³ Abu Adulloh Muhammad ibn Ismoil Al-Buxoriy. Al-Jome As-Sahih. T. :Sharq.- 2001.-132-b.

⁴ Abu Iso Muhammad At-Termiziy. Sunani Termiziy. T.:Adolat.- 2001.-137-b.

⁵ Hasanboeva O. Oila pedagogikasi. T.:Aloqachi.- 2007.-8-b.

ish natijalari, oila a'zolarining o'zaro yuksak axloqiy munosabatlarining yig'indisi va nihoyat kattalarning bolalarga ijobiy ta'sir ko'rsatish namunasi natijasidir. Oila, tarbiyaning asosi, makoni va poydevoridir. Bolaning kim bo'lib yetishishi, asosan, oiladagi muhitga – tarbiyaviy ta'sirga bog'liq. Oila tarbiyasining samarasi bevosita oilada ota-onalar obro'si va shaxsan namuna ko'rsatishlariga bog'liq. Darhaqiqat inson shaxsini shakllantirish oiladan boshlanadi. Xususan bolada iroda, odatlar, fe'l-atvor, atrofga munosabat, e'tiqod va qarashlar vujudga keladi. Tarbiya ikki tomonlama o'ziga xos xarakterga ega bo'lib, faoliyatning obyektiv va subyektiv tomonlarini, ya'ni tarbiyachining, shuningdek, ota-onalarning bolalariga, ularning xulqlariga bo'lgan ta'sirini ifodalaydi. Inson tug'ilgan paytidanoq tarbiyaga muhtojdir. Uning ilk tarbiyachilari albatta ota-onasidir. Bolada axloqiy norma va prinsiplarni shakllantirish, avvalo oiladan boshlanadi. Oilaviy tarbiya ijtimoiy tarbiyaning asosiy shakllaridan biridir. Oilaviy tarbiya deganda esa ota-onaning o'z hayotlari turmush tarzlari asosida bolaning dunyoqarashi asoslarini axloqiy, siyosiy, estetik va boshqa fazilatlarni, qadriyatarni shakllantirish jarayoni tushuniladi. Chunki shaxsning turli fazilatlari, xulq-atvori, xarakteri, pozitsiyasi, amal qilinadigan qoidalari dastlab oilada shakllanadi. umumiy ta'lim muassasasi va oila o'rtasidagi hamkorlik shakllari an'anaviy va noan'anaviy bo'linadi. An'anaviy shakllar - bu barcha umumiy ta'lim muassasalari uchun umumiy bo'lgan, yillar davomida sinovdan o'tganlar. Bunga quyidagilar kiradi: ota-onalar yig'ilishi; ota-onalar uchun ma'ruzalar; ota-onalar bilan pedagogik suhbatlar; oilaviy tashriflar; tadbirlarni birgalikda tashkil etish; individual va guruh maslahatlari; ota-onalar bilan yozishmalar; individual uchrashuvlar va boshqalar. Hamkorlikning noan'anaviy shakllari oila bilan ishlashning zamonaviy shakllari bo'lib, o'qituvchilarga ota-onalarga bolalarni tarbiyalash va o'qitishda imkon qadar yordam berishga yordam beradi. Har bir ota-ona o'qituvchini bolani har tomonlama rivojlangan shaxs sifatida rivojlantirishga qaratilgan ishida qo'llab-quvvatlashga intiladi. Ammo zamonaviy ota-onalar - bu paydo bo'lgan muammolarni, mavjud vaziyatni tahlil qilishga qodir bo'lgan bilimli odamlar, shuning uchun o'qituvchi oila bilan hamkorlikning yangi shakllaridan foydalanishi kerak. Oiladagi qo'pol munosabatlar, ko'p yolg'on gapirish, yoqimsiz xatti-harakat bola tarbiyasiga salbiy ta'sir qiladigan nosog'lom muhit vujudga keladi. Shu bilan birga tarbiya orqali bolaning diniy e'tiqodiga ham ta'sir ko'rsatishini ko'rishimiz mumkin. Bu haqida hadisi sharifda shunday deyilgan. Abu Hurayra roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: "Nabiy sollallohu alayhi vassallam: "Har bir tug'ilgan bola faqat fitrat (sof tabiat) ila tug'iladi. Bas, ota-onasi uni yahudiy yoki nasroniy, yoki majusiy qiladi" dedilar⁶. Ko'p yillik psixologik ilmiy kuzatish va tadqiqotlar

⁶ Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf "Baxtiyor oila." T.: Hilol.- 2016. 340 – b.

shuni ko'rsatadiki, inson o'z umri davomida oladigan barcha informatsiyaning 70 % 5 yoshgacha bo'lgan davrda olar ekan. Psixologiyada bola ongini asosan 5-7 yoshda shakllanishini inobatga oladigan bo'lsak, aynan ana shu davrda uning qalbida oiladagi muhit ta'sirida shaxsning ilk kurtaklari namoyon bo'la boshlaydi. Aynan mana shu davrda bola hamma yaxshi-yomon narsani tushunib, anglay boshlaydi, uning beg'ubor ongi bamisoli bosma qog'oz singari oiladagi, yon-atrofdagi barcha voqea-hodisalarni, uning zamiridagi taassurotlarni o'ziga shimib-singdirib oladi. Shaxs uchun bir umr zarur bo'ladigan tabiiy ko'nikma va xususiyatlar masalan, har qaysi bolaning o'ziga xos va o'ziga mos qobiliyati, atrofdagi insonlar bilan muomalasi, tengdoshlari orasida o'zini qanday his qilishi, yetakchilik xislatlariga ega bo'lishi yoki ega bo'lmasligi, kerak bo'lsa, dunyoqarashi - bularning barchasi avvalo uning tug'ma tabiati, shu bilan birga, oilada oladigan tarbiyasiga uzviy bog'liq ekanini hayot tajribasi ko'p misollarda tasdiqlab beradi. Demak, ma'naviy tahdidlar toboro kuchayib borayotgan bugungi kunda oilaviy tarbiyani rolini kuchaytirish barkamol avlodni tarbiyalash borasida amalga oshirilgan ishlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Biz oilada sog'lom muhitni tashkil qila olsak kelajakda farzandlarimiz ham bizdan o'rnak olib oilalarini mustahkamlaydi. Farzandlarini iymonli e'tiqodli qilib voyaga yetkazadi deb o'ylayman. Bizningcha, ota-onalar o'zlarida quyidagi sifatlar bilan o'z farzandlariga namuna bo'lishlari lozim:

1. Ota-onalarning axloqiy jihatdan shaxsan namuna bo'lishlari;
2. O'zlariga topshirgan ishni mas'uliyat bilan bajarishlari;
3. Bolalar tarbiyasidagi mas'uliyat va burchini his qilishlari;
4. Mehnatda shaxsan namuna ko'rsatishlari;
5. Barcha farzandlarini teng ko'rishi;
6. Farzandlarining xarakter xususiyatlarini yaxshi bilishi;
7. Bolalarga tarbiyaviy ta'sir ko'rsatishning turli, usul va vositalarni yaxshi bilishi hamda ulardan oqilona foydalana olishi;
8. O'z obro'sini oilada doimo saqlashi;
9. Farzandlarini doimo foydali mashg'ulotlar bilan band qilishlari;
10. Oila xo'jaligini mohirlik bilan boshqara olishlari;
11. Oila tarbiyasini ijtimoiy-iqtisodiy tarbiya bilan bog'lab olib borishlari.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. <https://www.gazeta.uz/oz/2018/07/25/prezident/>
2. Abu Adulloh Muhammad ibn Ismoil Al-Buxoriy. Al-Jome As-Sahih. T. :Sharq.- 2001.-132-b.
3. Abu Iso Muhammad At-Termiziy. Sunani Termiziy. T.:Adolat.- 2001.-137-b.
4. Hasanboeva O. Oila pedagogikasi. T.:Aloqachi.- 2007.-8-b.

5. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf “Baxtiyor oila.” T.: Hilol.- 2016. 340 – b.
6. Shayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf . “Tafsiri Hilol.”T.: Hilol.- 2017. 3-juz, 484-b.
7. www.pedagoglar.uz 45-son 8–to’plam Iyun 2023 Sahifa: 118
8. Eshmuradov, O., & Ismoilova, G. (2022). OILAVIY MUNOSABATLARDA BOLALAR TA’RBIYASIGA TA’SIRI ETUVCHI IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK OMILLAR. *Science and innovation*, 1(B4), 201-205.
9. Elomonovich, E. O. (2022). OILA PSIXOLOGIIYASINING NAZARIY ASOSLARI, OILAVIY MUNOSABATLAR PSIXOLOGIIYASI. *Gospodarka i Innowacje.*, 20, 49-51.
10. Elamanovich, O. E. (2022, October). OILAVIY MUNOSABATLARDAGI NIZOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. In *Archive of Conferences* (pp. 1-7).
11. Эшмуратов, О. Э. (2021). Оиланинг маънавий-ахлоқий хусусиятлари ва оила мустаҳкамлигини таъминлаш имкониятлари. *Academic research in educational sciences*, 2(5), 1082-1085.
12. Elamanovich, O. E. (2022). OILAVIY MUNOSABATLARDAGI NIZOLARNING KELIB CHIQISH SABABLARI. *Archive of Conferences*, 1-7.
13. Eshmurodov, O. E. (2022). SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FACTORS OF MAINTAINING FAMILY-MARRIAGE RELATIONS. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 10(12), 803-807.
14. Eshmurodov, O. (2024). МАКТАБЛАРДА PSIXOLOGIK XIZMATNI RIVOJLANTIRISH MASALALARI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 152-155.
15. Eshmurodov, O. (2024). ТАЪЛИМ ТАШКИЛОТЛАРИДА ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТНИНГ ЙЎНАЛИШЛАРИ ВА ДОЛЗАРБЛИГИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 148-151.
16. Eshmurodov, O., & Fazliddinova, U. (2024). КИЧИК МАКТАВ YOSHIDAGI O’QUVCHILARNI O’QISHGA O’RGATISHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O’RNI. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 169-173.
17. Эшмуратов, О. (2023). Talabalar oila haqidagi tasavvurlarining oila mustahkamligiga ta’siri. *Современные тенденции психологической службы в системе образования: теория и практика*, 1(1), 71-74.